

УДК 631.1

ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ВСТУПУ ДО СОТ

*І.В.Кушнір, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет*

Досліджено основні проблеми та перспективи виробництва молочної продукції в Україні в контексті вступу до СОТ. Запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва молока.

Исследованы основные проблемы и перспективы производства молока в Украине в контексте вступления в СОТ. Предложены пути повышения экономической эффективности производства молока.

Стабільне забезпечення населення продуктами харчування стає можливим лише в умовах формування повноцінного цивілізованого ринку продовольства, невід'ємною складовою якого є ринок молока і молочних продуктів. Ринок молока і молочної продукції характеризується зменшенням обсягів виробництва, скороченням поголів'я корів, збитковістю галузі, недостатнім використанням виробничих потужностей переробних підприємств, низькою платоспроможністю населення, скороченням рівня споживання молочних продуктів. Ці явища зумовлюють актуальність дослідження ринку молока і молочної продукції, а саме необхідність: виявлення особливостей і недоліків його формування, аналіз стану та прогноз попиту, пропозиції, конкуренції, кон'юнктури, цін, рівня споживання та ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу.

Значний внесок в розробку проблем ринкових перетворень, становлення та розвитку ринку молока і молочної продукції зробили Рудич А.І., Обіход С.В., Шевельова С.О., Давиденко О.Л., Євчук Л.А., Дудар Т.Г., Голомша Н.Є., Зимовець В.Н., Кудлай В.Г. та інші вчені-економісти.

Проте, враховуючи інтеграцію сільського господарства України до світового співтовариства, недостатньо вивченими є перспективи розвитку вітчизняного виробництва молока.

У статті досліджено основні проблеми та перспективи виробництва молочної продукції в Україні в контексті вступу до світової організації торгівлі.

В цілому ж, протягом періоду дослідження відзначається скорочення поголів'я великої рогатої худоби в Україні більш ніж утричі з 23,7 млн. голів у 1992 році до 7 млн. голів у 2005 році. Це позначилося і на погіршенні вітчизняних позицій у світі (табл. 1), і на зниженні обсягів виробництва молока у країні.

Таблиця 1

Частка України у світовому поголів'ї ВРХ, %				
Частка України	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2005 рр.	1992-2005 рр.
в Європі	11,2	7,9	6,1	8,8
у світі	1,6	0,9	0,6	1,1

Проте, не зважаючи на погіршення екстенсивного фактору, виробництво молока в Україні відносно стабілізувалося на рівні 14 млн. тонн на рік завдяки істотному зростанню середньої продуктивності корови від 2305 кг у 1992 році до 3068 кг у 2005 році. Проте, залишаються величезні невикористані резерви продуктивності. Так, при досягненні рівня продуктивності корів Європейського Союзу, що є цілком можливим та досягається в окремих вітчизняних господарствах, виробництво молока можна збільшити удвічі за існуючого поголів'я корів.

У табл. 2 наведено показники, що характеризують місце України на світовому ринку молока.

Таблиця 2

Частка України у світовому виробництві коров'ячого молока, %				
Частка України	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2005 рр.	1992-2005 рр.
в Європі	7,8	6,2	6,4	6,9
у світі	3,8	2,7	2,6	3,0

Світовий ринок молока сьогодні визначається обсягом, приблизно в 600 млн. т. З них коров'яче молоко становить понад

80%, решта — буйволяче, козяче, овече. Найбільшим виробником молока і молочних продуктів є Європейський Союз. ЄС має також найбільший у світі експортний потенціал, що на сьогодні становить, у перерахунку на молоко, близько 15 млн. т. І Сполучені Штати, і Євросоюз мають суворо регульовані ринки. Тому навіть якщо вершкове масло з України є дешевшим, воно не зможе конкурувати на європейському ринку через чинні там системи квот і дотацій. Ринки ж Нової Зеландії й Австралії є доволі ліберальними. За цінами на молоко країни світу можна умовно розділити на три основні групи. Перша — це країни з цінами на рівні 15-18 євро/100 кг (Океанія, Південна Америка, Індія). До другої належать США і більшість країн Західної Європи: ціни тут коливаються в межах 27-34 євро/100 кг. І третя група — це країни з високим рівнем цін на молоко (Японія, Швейцарія, Канада). Можна виділити ряд країн із традиційно низьким споживанням молока; навіть за умови успішного їх розвитку споживання молока там перебуватиме на досить низькому рівні. До числа таких країн належать Китай, Мексика, Іспанія, Італія, Японія. В інших країнах — до них належать Україна і Росія — споживання молока традиційно доволі високе, проте в останні роки із загально-економічних причин воно скоротилося. Із збільшенням виробництва молока на душу населення буде зростати і споживання. У країнах Північної Європи і США рівень споживання молока високий, але його зростання не відбувається. Навпаки, у найбільш розвинутих країнах цей показник децю від'ємний: -1,5% за рік. Водночас у Східній Європі, Латинській Америці, Азії й Африці вбачається перспективним збільшення виробництва молока, оскільки в цих регіонах на молоко і молочні продукти є незадоволений попит. У цілому ж можна констатувати, що споживання молока зростає швидше, ніж його виробництво. Приблизно половина з усіх зовнішньоторговельних обсягів молока реалізується в рамках регіональних торгових потоків, наприклад, у рамках ЄС або СНД.

Інші 50% міжнародної торгівлі — це міжконтинентальні товаропотоки. Для того, щоб збільшити збут продукції найбільших виробників молока, у рамках СОТ нині ведуться переговори, спрямовані на полегшення доступу розвинутих країн на ринки країн менш розвинутих.

Молочний сектор України, щоб набути конкурентоздатності, потребує дотацій та інших форм державної підтримки. Проте Україні не варто копіювати політику Євросоюзу. Ще в 50-60-і роки, коли Європейський Союз лише створювався, ідея підтримки сільгоспвиробників полягала в тому, щоб запропонувати їм ціну, яка перевищує ціну світового ринку. З погляду “приборкання” імпорту це доволі легко: досить застосувати мито. Проте в цьому разі стає набагато складніше експортувати товар. Подібну ситуацію Україна переживала торік із зерном, коли ціна на нього піднялася вище за світову і експорт зупинився. Щоб врегулювати ці проблеми, у ЄС було вирішено запровадити систему інтервенцій, тобто обсяги продукції, що перевищують розмір внутрішнього споживання, держава повинна була скуповувати. Передбачалося, що ці надлишки будуть викидатися на світовий ринок. Таким чином, бюджет країн Євросоюзу став субсидувати на молочне виробництво великі суми. У 2005 році в цілому по ЄС молочний ринок поглинув 9,4 млрд. євро бюджетних коштів, з них 2,3 млрд. пішло на відшкодування експорту. З погляду нинішніх бюджетних можливостей України, подібні цифри вбачаються абсолютно нереальними. Крім того, питомі витрати на відшкодування експорту в ЄС значно випереджають аналогічні показники зростання виробництва молока. Так, при збільшенні виробництва за останні роки на 9% експортні відшкодування збільшилися вдвічі. Це пояснюється тим, що споживання молока всередині “євросони” не збільшувалося, тому вся прибавка повинна була надходити на зовнішній ринок. Тому в ЄС було вирішено запровадити спеціальні стабілізатори, що дали б змогу дещо зменшити пропозицію молока. Почали

виплачувати спеціальні премії за забій худоби. Були впроваджені квоти, що визначають граничні обсяги виробництва для кожного підприємства. Проте квоти не могли бути стабільними, оскільки в середовищі підприємств проходили процеси злиття, банкрутств, перепрофілювань тощо. Тому була запроваджена торгівля квотами, ціна квоти також лягла на собівартість молока. І що більшою була ціна молока, то більший вона забезпечувала прибуток, то дорожчою була квота. За підсумками 2005 року, на дотування молочної галузі ЄС повинен виділити 80 млрд. євро.

Протягом 1992-2005 рр. мало місце значне зниження виробництва молока в Україні, яке було зумовлене переважно скороченням внутрішнього споживчого ринку, тоді як експорт молочної продукції мав незначну але тенденцію до нарощування. Проте є позитивним певне нарощування обсягів споживання сиру та масла в Україні протягом періоду дослідження.

Для досягнення збалансованості розвитку ринку молока, адекватного відображення інтересів всіх учасників ланцюга виробництво-обмін-розподіл-споживання доцільно розвивати ринок молока на ґрунті інтеграції всіх сфер молокопродуктового підкомплексу з врахуванням дії основних факторів його формування, зокрема макроекономічного планування і прогнозування, якості продукції, розвитку нових технологій виробництва, аналітичного, освітньо-інформаційного, консультаційного, координаційного. Вважаємо, що у чинному законодавстві доцільно передбачити норми, які б пошляували інвестування інтегрованих структур із замкненим виробничим циклом. Інвестиційні ресурси тут, з одного боку, сприятимуть пропорційності удосконалення виробничої бази всіх учасників ринку молока, а з другого — приросту необхідної величини капіталу для розвитку галузі молочного скотарства.

Мінімізацію негативних наслідків, максимальне використання позитивних можливостей інтеграції України у ВТО здатні забез-

печити молочарські асоціації, великотоварні виробники та кооперативи із замкненим виробничим циклом. Саме ці суб'єкти є перспективними з точки зору виробництва широкого асортименту конкурентоздатної продукції відповідно до вимог ВТО. Особливу увагу при цьому необхідно приділити розвитку конкуренції між молочарськими кооперативами та молокопереробними підприємствами як основі демонополізації ринку молока.

Інфраструктура регіонального ринку молока не має достатнього розвитку. У зв'язку з цим необхідно на регіональному рівні активізувати організаційно-адміністративні важелі щодо нефункціонуючих її елементів (аукціонні торги живою та племінною молочною худобою, виставки, ярмарки, система витратно-цінового моніторингу) та на державному рівні забезпечити пільгове оподаткування і цільове фінансування молочарських кооперативів на предмет закупки обладнання для доїння, охолодження, промислової переробки молока на молочні продукти, організації заготівельних пунктів [1].

Отже, молочне виробництво в Україні має великі перспективи, насамперед, за рахунок стимулювання та нарощування внутрішнього попиту, а також при зваженій зовнішньоекономічній політиці на світових ринках, що особливо актуально на порозі вступу до СОТ.